

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ДУХОВЕНСТВА МУКАЧІВСЬКО-УЖГОРОДСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЄПАРХІЇ (кінець 1940 – початок 1960-х рр.)

Закарпаття було визволене Червоною армією до кінця листопада 1944 р. У краї за допомогою військових сформували квазісамостійне утворення – Закарпатську Україну, яка 29 червня 1945 р. за договором між урядами СРСР та Чехословаччини увійшла до складу Радянської України. Згідно з рішенням Верховної Ради СРСР від 22 січня 1946 р. у складі УРСР була утворена Закарпатська область. Місцеві православні на той час склали дві церковні юрисдикції – Сербську та Константинопольську. Після перемовин з СПЦ 22 жовтня 1945 р. Мукачівсько-Пряшівська єпархія увійшла до складу РПЦ та отримала нову назву – Мукачівсько-Ужгородська¹. 23 жовтня 1945 р. на новоприєднану кафедру призначили єпископа Нестора (Сидорука), колишнього настоятеля Полтавського кафедрального собору². У підпорядкуванні архієрея опинилося більше 130 приходів, 18 монастирів та скитів, близько 140 тисяч віруючих.

Очевидно, це призначення йшло в розріз з позицією місцевого духовенства, яке висувало власного кандидата. Зокрема листа православних до Й. Сталіна від 18 листопада 1944 р. підписав ігумен Феофан (Сабов), він же й очолював делегацію до майбутнього патріарха Московського Олексія (Симанського) 7–13 грудня того ж року³. З приїздом єпископа Нестора ігумена Феофана було позбавлено всіх посад при єпархіальному управлінні нібито за станом здоров'я.

Православне духовенство намагалися втягнути в антикатолицьку боротьбу, що закінчилася т. зв. «возз'єднавчою акцією». Документи свідчать, що більшість акцій проти греко-католицької єпархії здійснили радянські органи безпеки, міліція та місцеві комуністи. Православні єпископи та священники самоусунулися від цього процесу, що викликало певний тиск з боку влади.

¹ Пребывание в Москве епископа Мукачевского Владимира // ЖМП. 1945. № 11. С. 20–21.

² Назначения на архиерейские кафедры [наречение и хиротония архимандрита Нестора (Сидорук) во епископа Уманского] // ЖМП. 1945. № 10. С. 31; Про єпископа Нестора див.дет.: Данилець Ю. Нестор (Сидорук) – первый Мукачево-Ужгородский архиерей // Государство, общество, церковь в истории России XX–XXI веков. Материалы XV Междунар. науч. конф., Иваново, 23–24 марта 2016 г. Иваново : Издательство «Ивановский государственный университет», 2016: В 2 ч. Ч. 1. С. 117–123; Данилець Ю. Документи ГАРФ про діяльність єпископа Мукачівсько-Ужгородського Нестора (Сидорука) // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. На пошану київського митрополита Євгенія (Болховітінова). Матеріали Чотирнадцятої Міжнародної наукової конференції (25 травня – 3 червня 2016 р.). К., 2016. С. 198–200; Данилець Ю. Життєвий шлях православного єпископа Нестора (Сидорука) у світлі нових архівних документів // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. Вип. 1 (36). С. 14–22; Концевич Н., прот. Епископ Курский и Белгородский Нестор (некролог) // ЖМП. 1951. № 11. С. 7–8; Федосеев А. Албанская миссия епископа Нестора (Сидорука) // Studia Humanitatis. Международный электронный албанская-миссия-епископа-нестора-сидорука [останній візит 25 січня 2018 р.].

³ Данилець Ю. Поездка делегации Мукачевско-Пряшевской православной епархии в Москву и канонический переход в состав РПЦ (на материалах ГАРФ) // Rocznik teologiczny. 2017. Rok LIX. Z. 1. С. 131–150; Пребывание в Москве делегации Православной Церкви Закарпатской Украины // ЖМП. 1945. № 1. С. 5–10.

Мукачівський Свято-Миколаївський монастир

Перші акції проти православного духовенства розпочалися паралельно з репресіями проти греко-католиків. Арешти торкнулися як рядових священників і ченців, так і вищого церковного керівництва. Звинувачення, за якими виносили вироки, можна умовно поділити на чотири групи: співпраця з угорським та німецьким окупаційними режимами, антирадянська агітація і пропаганда, сприяння групам українських націоналістів, економічні злочини. Дуже часто ці звинувачення перепліталися, що давало можливість засудити священника від 5 до 25 років.

23 листопада 1944 р. службою «Смерш» у Хусті був затриманий колишній секретар архієпископа Савватія (Врабець) (константинопольської юрисдикції) о. Євгеній (Іван) Якуб⁴. У Галузевому державному архіві СБУ в Києві ми виявили криміналь-

ну справу стосовно нього⁵. У постанові на арешт вказувалося, що священник був завербований німецькою контррозвідкою та співпрацював з німцями як агент⁶. Більше деталей щодо звинувачення знаходимо в постанові про прийняття справи до провадження. У документі зазначалося, що «Якуб Е. А. работал в пользу немцев, предавал антифашистов, доносил о местах высадки советских парашютистов и нахождении партизанских отрядов»⁷. Протоколи допитів свідчать, що священник мав певні контакти з німцями під загрозою арешту, але ніяких відомостей контррозвідці не передавав. Після проведення слідчих дій матеріали справи було передано опергрупі обласного НКДБ, який у січні 1945 р. змінив міру затримання під підписку про невиїзд. Однак допити та слідство продовжувалися, а 3 грудня 1945 р. священника знову заарештували.

⁴ Держархів Закарпатської обл. Ф. 21. Крайове Управління Підкарпатської Русі, м. Ужгород. Оп. 9. Спр. 1200. Особова справа православного священника Якуб Івана (1933–1936). На 86 арк.

⁵ ГДА СБУ. Архівна кримінальна справа № 75890 фп. (Якуб Є. Д). На 57 арк.

⁶ Там само. Арк. 4

⁷ Там само. Арк. 2

Ігумен Феофан (Сабов), убитий в 1946 р.

Засудити арештованого не встигли, він помер 9 березня 1946 р.⁸ Реабілітований 1992 р.⁹

14 червня 1946 р. в с. Затишне Берегівського р-ну був убитий згадуваний вище ігумен Феофан (Сабов) та його брат – священник Петро Сабов. Офіційна версія, яку оприлюднила радянська преса, – це злочин військових з метою пограбування¹⁰. Однак спогади очевидців говорять про сплановану акцію спецгрупи НКВС. Такої думки дотримувався ряд авторів, які опублікували свої статті у періодиці¹¹.

⁸ Там само. Арк. 50.

⁹ Там само. Арк. 55-56.

¹⁰ Убийц – к расстрелу // Закарпатська Україна. 1946. 26 липня. С. 4.

¹¹ Гавриїл (Кризина), ієромонах. Отці Феофан і Петро Сабови – мученики за віру православну // Християнська родина. 1997. 30 січня. С. 3; Довганич О. Трагічна доля православних священників Феофана і Петра Сабових // Соціал-демократ. 1999. 24 квітня. С. 5; Ладижець О. Вони вбивали не тільки віру // Срібна земля. 1995. 17 червня. С. 3; Сабов Ф. Трагедія Сабових // Християнська родина. 1998. 16 квітня. С. 8; Сабов-Ізянин Ф. Мученики за віру // Срібна земля. 2003. 20 грудня. С. 15; Самош В. Наклеп на чесну людину // Новини Закарпаття. 1993. 20 травня. С. 2-3.

¹² Убийц – к расстрелу // Закарпатська Україна. 1946. 26 липня. С. 4; Данилець Ю. Ігумен Феофан (Сабов) // Сповідники та Подвижники Православної Церкви на Закарпатті в ХХ ст. / Авт. кол.: Ю. Данилець – голова авт. кол., архієпископ Феодор (Мамасуєв), архієпископ Антоній (Паканич), прот. О. Монич, А. Світлинець, Д. Анашкін, С. Канайло, В. Міщанин, ієромонах Пімен (Мацола),

Отець Євгеній (Іван) Якуб, був заарештований і помер у в'язниці не дочекавшись суду в 1946 р.

У Державному архіві Закарпатської області інформація про вбивство священників відсутня. Оперативні зведення, які готувала для облвиконкому міліція, також замовчують даний злочин. Немає жодних відомостей про цей випадок і в архіві МВС. За офіційною версією, двох солдатів, котрі здійснили вбивство, розстріляли, троє – отримали різні строки ув'язнення¹². Принагідно зазначимо, що 27 жовтня 1947 р. було

*Протопресвітер М. Попов,
людина складної долі,
реабілітований помертню в 1992 р.*

здійснено невдалий замах, а 1 листопада – вбивство греко-католицького єпископа Теодора (Ромжі). Його ліквідація була санкціонована безпосередньо Й. Сталіним¹³.

На початку квітня 1947 р. радянські органи держбезпеки в Будапешті заарешту-

вали протопресвітера М. Попова, який у 1941–1943 рр. був адміністратором Мукачівсько-Пряшівської єпархії та керівником Православної Церкви в Угорщині¹⁴. Його звинуватили у співпраці з нацистами та антирадянській агітації. Цікавий факт, що 1943 р. Попова арештувало гестапо за хрещення празьких євреїв. Його ув'язнили в концтаборі Дахау. Звільнений радянськими військами в 1945 р. Закарпатський обласний суд 9 вересня 1947 р. засудив його до 25 років виправно-трудова таборів. Для відбуття покарання М. Попова відправили до Воркути, Комі АРСР¹⁵. У 1955 р. повернувся до Угорщини, де помер у злиднях 1969 р.¹⁶ Реабілітований 1992 р.¹⁷

1 лютого 1949 р. органами МДБ був заарештований священник І. Ілечко. У постанові про арешт від 21 січня 1949 р. вказувалося, що Ілечко разом з адміністратором Православної Церкви М. Поповим проводив серед духовенства та віруючих антирадянську агітацію і намагався їх залучити до боротьби проти СРСР на фронтах війни¹⁸. «С моменту звільнення Закарпаття от немецко-мадярських окупантів и вплоть до настоящего времени Илечко среди населения и духовенства систематически проводил антисоветскую и антикоммунистическую агитацию, направленную на дискредитацию советской власти и срыв мероприятий, проводимых коммунистической партией и Советским Правительством»¹⁹. Під час обшуку у священника вилучили газети та книги, які мали антирадянський зміст. На допиті 11 лютого 1949 р. І. Ілечко

прот. В. Юрина. Ужгород, 2011. С. 7–24; Данилець Ю. Ієрей Петро Сабов // Сповідники та Подвижники Православної Церкви на Закарпатті в ХХ ст. С. 166–169.

¹³ Пушкаш Л., о. Кир Теодор Ромжа: Життя і смерть. Львів: Ін-т Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. 244 с.

¹⁴ Государственный архив Российской Федерации. Ф. 6343. Оп. 1. Дело 345. Дело о самочинном богослужении в Карпатской Руси протоиерея М. Попова. 25–28 ноября 1940. На 36 л.; Данилець Ю. Релігійна діяльність Михайла Попова на Закарпатті в 1938–1944 роках // Українське релігієзнавство. 2007. № 43. С. 99–105.

¹⁵ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75886 фп. (Попов М. М.). Арк. 465.

¹⁶ Нивьер А. Православные священнослужители, богословы и церковные деятели русской эмиграции в Западной и Центральной Европе, 1920–1995: биограф. справ. М.; Париж, 2007. С. 377.

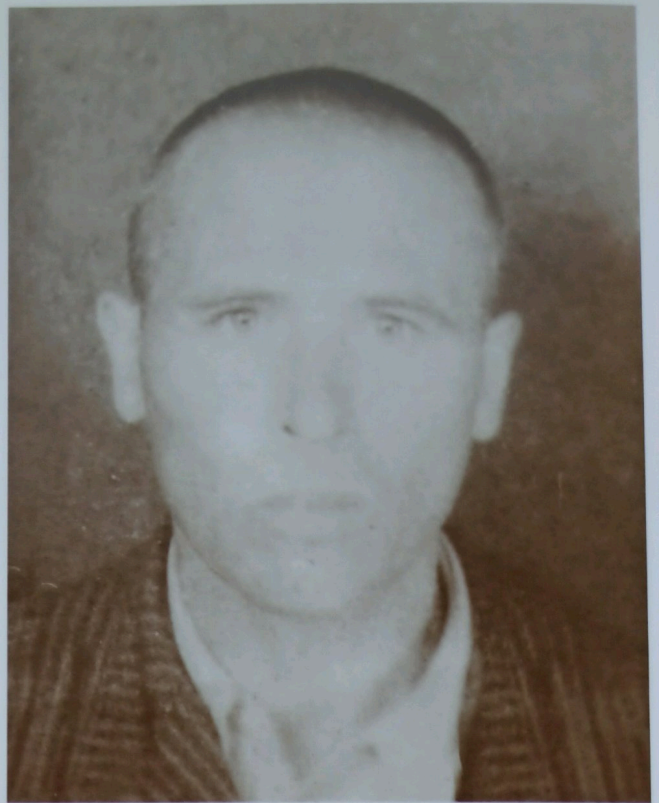
¹⁷ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75886 фп. (Попов М. М.). Арк. 474.

¹⁸ Данилець Ю. З історії репресій проти православного духовенства на Закарпатті: протоієрей Іоанн Ілечко (1883–1958) // Pravoslavny teologicky sbornik. Prešov, 2015. XLI (26). С. 144–145.

¹⁹ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75884-фп (Ілечко І. Г.). Арк. 23в.

заявив, що винним себе визнає частково. Він погоджувався з тим, що дійсно серед віруючих говорив, що більшовики переслідують релігію. На суді о. І. Глечко заявив наступне: «Я, як священник, проповідував свої релігійні переконання до приходу на Закарпаття Радянської влади і після, я вважав і вважаю, що марксизм і ленінізм являються ворогами релігії і те, що в Росії в 1917 році сталася революція не вважаю за досягнення релігії і вважаю, що це направлено проти віруючих, можливо, що ці свої погляди і висказував серед населення²⁰... В результаті моїх релігійних переконань у мене сформувалась ненависть до радянської влади з самого початку існування СРСР, тому, що Радянська влада ніякої релігії не визнає»²¹. Однак священник відкидав звинувачення в агітації, спрямованій на зрив заходів радянської влади²². За вироком суду І. Глечка засудили на 25 років виправно-трудових таборів. Покарання відбував у с. Долинське Карагандинської обл. Казахської РСР. Звільнений 5 січня 1955 р. Реабілітований 17 квітня 1991 р.²³

1 вересня 1948 р. заарештували священника с. Свобода Г. Бедзіра. З 1939 р. за уторського режиму він виконував обов'язки уповноваженого сільського комітету. Священника звинувачували в проведенні серед селян агітації проти колгоспного ладу та вихваляння іноземних імперіалістів. 16 листопада 1948 р. винесли вирок, згідно з яким Бедзір отримав 10 років виправно-трудових таборів. Покарання відбував у м. Брянськ (Росія). У 1955 р. Верховний Суд УРСР розглянув справу за протестом прокурора. У постанові знаходимо важливі формулювання щодо зменшення терміну ув'язнення для священника. Зокрема в документі вказано, що Бедзір був визнаний винним в тому, що «будучи священником Православної Церкви в селі Свобода, в 1946–1947 роках

Ієромонах Юстин (Сідак), засуджений до 10 років виправно-трудових таборів

проводив антирадянську агітацію серед населення, в якій зводив наклеп на Радянську дійсність і колгоспне будівництво. Одноразово з цим вихваляв «демократію» у США та робив наклеп на Радянську демократію». Разом з тим суд прийняв до уваги той факт, що «Бедзір приймав активну участь в проведених заходах по возз'єднанню Закарпатської України з Радянською Україною, являвся делегатом народних зборів, два сина його служили в Радянській армії, відбуває міру покарання з вересня 1948 року по цей час»²⁴. У зв'язку з цим суд погодився з протестом прокурора та зменшив міру покарання з 10 до 6 років і 7 місяців позбавлення волі, і в результаті відбуття цього терміну в'язня звільнили з-під варти. Реабілітований 11 березня 1992 р.²⁵

²⁰ Там само. Арк. 88зв.

²¹ Там само. Арк. 90.

²² Там само. Арк. 91.

²³ Данилець Ю. З історії репресій... С. 152.

²⁴ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75882-фп (Бедзір Г. І.). Арк. 169.

²⁵ Там само. Арк. 176.

6 квітня 1951 р. заарештували ієромонаха Юстина (Сідака) (1918 р. народж.) з с. Збини на Воловеччині²⁶. Його також звинуватили у ворожому ставленні до радянської влади. Документи кримінальної справи свідчать, що ще 24 березня було затверджено постанови про арешт та про обрання міри затримання. Арешт санкціонували заступник прокурора УРСР Шугуров та міністр держбезпеки УРСР Ковальчук. У першому документі вказувалося, що «Сідак, будучи вороже настроєним по отношению к советской власти, используя свое положение священнослужителя, проводит среди населения антисоветскую агитацию, в которой выражает недовольство существующим в СССР политическим строем и возводит клевету на советскую действительность»²⁷.

Допити заарештованого проводили в основному в нічну частину доби. Наприклад під час допиту в ніч з 10 на 11 квітня 1951 р. (з 23.00 до 4.00), священник повідомив, що під час богослужіння в храмі звертався до віруючих з моральними настановами, навчав дітей шкільного віку слухати батьків, поважати старших, брати приклад з Христа Спасителя²⁸. До справи залучили покази свідків, зібрані задовго до арешту (у серпні 1950 р., лютому 1951 р.) та безпосередньо під час попереднього слідства. Серед свідків фігурують колишній голова сільради, дружинник, секретар парторганізації, учні, представники духовенства. Один із свідків повідомив, що під час зборів священників у 1948 р. Сідак заявив: «Православным грозят две опасности, это справа коммунизм, а слева католицизм, и если мы хотим спасти себя от этих двух опасностей, то мы должны бороться и с тем и с другим нашим врагом, т. е. мы должны бороться как с католицизмом, так и с коммунизмом»²⁹. Інший свідок

заявив, що 1950 р. під час обіду в честь інтронізації нового єпископа о. Іустин проголосив наступні слова: «Мы примем к себе в епископы и цыгана, если он придет к нам с правдой. Но если к нам придет Сталин без правды, то мы его не примем»³⁰.

Однак нами встановлено, що після переведення в с. Негрово Іршавського округу у священника виникли проблеми з уповноваженим окружкому КПБУ А. Ржецьким, який працював по сумісництву старшим землевпорядником Іршавського округу. На початку квітня 1950 р. до уповноваженого ради у справах РПЦ в Ужгороді надійшов лист-звернення від православних віруючих с. Негрово. Селяни повідомляли, що під час одного з богослужінь до храму ввійшов А. Ржецький, який був у стані сп'яніння. Він чіплявся до жінок та грозив засадити священника до в'язниці. О. Іустин заспокоїв парафіян та попросив їх розійтися по домівках. Лист підписали 20 віруючих. Селяни наголошували, що в разі необхідності можуть зібрати до 200 підписів³¹. Так особиста образа чиновника призвела до переслідування священника.

На допитах чернець категорично заперечував антирадянську та антикомуністичну діяльність. Однак Закарпатський обласний суд засудив його до 10 років виправно-трудових таборів з конфіскацією майна. Під час судового засідання чернець заявив, що «в своїх проповідях іноді я призивав до боротьби руську церков, але тільки духовної, тобто релігійної по відношенню до моралі віруючих. У 1948 р. в с. Білках, я призвав священників боротися проти католицизму, який все був нашим ворогом і атеїзму, тобто безбожя. Я розумів боротьбу духовну, щоб учити народ чесності, але під атеїстами я не розумів комуністів, бо атеїстом може бути не тільки комуніст. Я як священник,

²⁶ Довганич О., Хланта О. Смысл його життя у служінню народові // Реабілітований історією: В 27 т. Закарпатська область: У 2 кн. Ужгород: Закарпаття, 2004. Кн. 2. С. 533.

²⁷ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75887-фп (Сідак М. В.). Арк. 7.

²⁸ Там само. Арк. 23.

²⁹ Там само. Арк. 81.

³⁰ Там само. Арк. 84зв.

³¹ Держархів Закарпатської обл. Ф. Р-544. Оп. 2. Спр. 23. Арк. 19-21.

Настоятелька жіночого скиту Магдалина (Шелемба), яка отримала 10-річне ув'язнення

повинен поширювати віру. В політичній формі я ніколи не висловлювався. Протип комунізму як соціального матеріального устрою я ніколи не виступав, а навпаки, підтримував, що доказує і те, що я сам брав участь у організації колгоспу в нашому селі... Я не вважаю боротьбу проти атеїзму, як одну із видів боротьби проти комунізму. Всі мої проповіді були проведені в рамках допустимих конституцією. Я старався працювати в користь держави і народу, а не на ущерб»³². Для відбуття покарання Сідака відправили в Унженський табір на станцію Сухобезводна колишньої Горьківської обл. Росії. У 1956 р. звільнений з ув'язнення. Реабілітований 1992 р.³³

³² Там само. Арк. 232.

³³ Данилець Ю. Засуджений на 10 років радянських таборів (Біографічний нарис про ігумена Іустина (Михайла Сідака) // Dejiny. Internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove. 2017. № 1 С. 119.

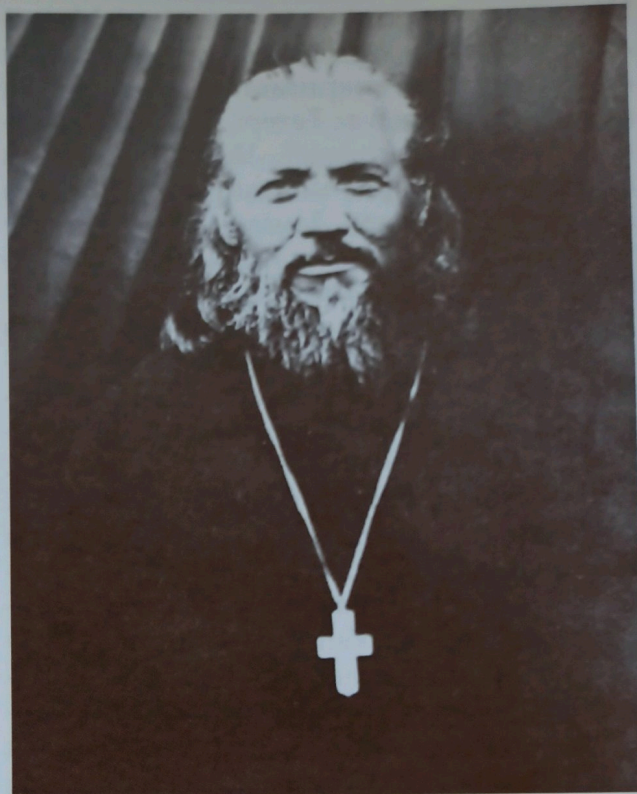
³⁴ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75885-фп (Карбованець І. І.). Арк. 3.

31 липня 1951 р. був заарештований священник с. Червеньово, засновник та ктитор православного жіночого монастиря в с. Домбоки Мукачівського р-ну І. Карбованець. У постанові про арешт вказувалося: «В роки угорської окупації Закарпаття під час богослужінь систематично в своїх проповідях робив наклеп на радянську дійсність, радянську країну і комуністичну партію»³⁴. Також слідчі звинуватили священника в агітації проти колгоспної системи і зберіганні антирадянської літератури релігійного змісту. Заарештований своєї вини не визнавав і відкидав усі звинувачення. 11 жовтня 1951 р. обласним судом засуджений на 25 років таборів і відправлений у с. Хром-Тау Ново-

російського р-ну Актюбінської обл. Казахської РСР. У кримінальній справі міститься ряд касаційних скарг засудженого, які, однак, не були задоволені. Звільнений 9 січня 1955 р. Після усунення М. Хрущова активно домагався реабілітації та відновлення ліквідованого монастиря. У листах до Москви описував події 1944 р., коли разом з черницями надав притулок 186 дітям, вихованцям дитячого санаторію та піонерського табору з сіл Новоельня та Дятлово Гродненської обл. Білорусії, яких німці везли ешелоном на захід. На Закарпатті потяг зазнав бомбардувань і діти опинилися в лісах. Реабілітований 1991 р.³⁵

11 січня 1956 р. органи КДБ заарештували ієромонаха Іриней (Сідлара). У постанові про арешт вказувалося, що ієромонах Іриней в 1954–1955 рр. виготовляв і надсилав на адресу партійних органів листи антирадянського змісту з терористичними погрозами представникам радянської влади і комуністичної партії. Під час суду Сідлар заявив, що його діяльність була викликана антирелігійною пропагандою закарпатських періодичних видань проти церкви³⁶. 5 березня 1956 р. Закарпатський обласний суд засудив ченця до 6 років таборів з конфіскацією майна. Відбував покарання в Дубравтаборі МВС у Мордовській АРСР. 10 лютого 1960 р. звільнений з ув'язнення. Реабілітований 1991 р.³⁷

За звинуваченням у співпраці з націоналістичними групами було заарештовано 5 представників духовенства. У травні 1952 р. органи КДБ заарештували ієромонахів Вікентія (Ороса), Йова (Гашпара) та послушника скиту Ю. Фарковця. У червні по цій же справі були заарештовані ієромонах Даміан (Бонь) та настоятелька жіночого скиту Магдалина (Шелемба). Спершу слід наголосити, що озброєні угруповання, за співпрацю з якими репресували ченців, не відносилися до підпілля ОУН-УПА. Це були переважно дезертири з угорської армії,

Ієромонах Даміан (Бонь), помер у таборах у 1954 р.

котрі переховувалися від призову в Червону армію, та інші кримінальні елементи. По першій кримінальній справі проходили Бонь, Гашпар, Орос та двоє жителів с. Ганичі Тячівського округу. У постанові про арешт о. Йова (Гашпара) вказувалося, що він «являється настоятелем приходу в селі Ганиче, Тячевського округу, установив преступную связь с антисоветской террористической бандой Якима. Снабжал бандитов продуктами питания и различного рода информацией, связал бандитов с антисоветски настроенными жителями ... В разговорах с бандитами высказывал резкие антисоветские взгляды»³⁸. Аналогічні звинувачення були висунуті і о. Вікентію та о. Даміану. Щодо Ороса, то у постанові про арешт ще приписували підбурення бандитів до пограбування інкасатора³⁹.

³⁵ Там само. Арк. 169.

³⁶ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75888-фп (Сідларь Ю. І.). Арк. 217.

³⁷ Там само. Арк. 241-242.

³⁸ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75883-фп (Гашпарь І. Ф., Орос В. О., Бонь Д. П. та ін.). Арк. 3.

³⁹ Там само. Арк. 65.

У постанові про арешт монахині Магдалини знаходимо вказівку, що у злочинній діяльності вона викривається свідченнями Якіма, Андрійцьо та Тетері, які були ватажками бандформувань⁴⁰. Ченців засудили до 25 років таборів, монахиня ж отримала 10-річне ув'язнення. Даміан (Бонь) помер у таборах 1954 р., інші були звільнені з ув'язнення 1955 р. Реабілітовані 1992 р.⁴¹

Опір ліквідації монастирів призводив також до переслідування духовенства. Наприклад 1960 р. був заарештований та засуджений на 1 рік і 6 місяців в'язниці настоятель чоловічого монастиря в с. Теребля. Його звинуватили в купівлі та спекуляціях з краденим парафіном. У кримінальній справі вказувалося, що підсудний Моринець «вкрадений парафін, дві тони, призначений для виробництва Тересвянському ДОКу, украв і продав підсудному Керечанин для Тереблянського монастиря. Останній переробляв парафін на свічки, а після перепродавав віруючим від 2 до 5 крб. за одну штуку». О. Веніамін подав кілька касаційних скарг, де пояснював, що «парафін він купував не для себе, а для монастиря, і вважав, що Моринець продає свій парафін. У монастирі з парафіну свічки не виготовлялися для продажу, а лише для особистих потреб»⁴². Відбував покарання архимандрит у таборі № 40 у Києві. За спогадами очевидців, чернець у в'язниці не знімав рясни та камилавки, а місцеві жителі часто приносили йому передачі та просили про молитву⁴³.

Отже, незважаючи на відносну лояльність православного духовенства на Закарпатті у післявоєнний час, радянська влада піддавала його тиску та переслідуванням. Крім фінансових утисків, виселення з квартир, конфіскації земель і т.д., служителів релігійного культу арештовували та ув'язнювали. Розсекречення архівів дає можливість дослідити методи та тактику боротьби з релігією, усні свідчення та інші джерела

доповнюють наші знання про антицерковну політику держави як в окремому регіоні, так і в межах СРСР.

Резюме

У статті розкривається питання радянських репресій проти православного духовенства на Закарпатті. Автор виділяє кілька напрямів звинувачень, які висували священникам. Серед них антирадянська, антипартійна та антиколгоспна агітація, співпраця з окупаційним режимом у роки Другої світової війни, поширення забороненої літератури. Акцентується увага на тому, що заарештовані в основному відкидали пред'явлені їм звинувачення, наголошуючи, що займалися виключно релігійною роботою. Матеріали архівів доводять, що окремі представники духовенства мали антирадянські настрої, критикували заходи радянської влади, виступали проти насильної радянзації і колективізації. Автор наголошує, що слідство висунуло недостатньо доказів щодо звинувачення священників у сприянні діяльності бандформувань, які судові органи зараховували до українського підпілля. Окремо в публікації йдеться про фінансовий тиск, податковий пресинг, незаконні виселення з церковних будинків.

Ключові слова: духовенство, ієромонахи, репресії, священники, церква.

Resume

The article reveals the issue of Soviet repressions against the Orthodox clergy in Transcarpathia. The author highlights several areas of accusations put forward by the priests. Among them are anti-Soviet, anti-party and anti-collective farm agitation, cooperation with the

⁴⁰ ГДА СБУ. Архівна крим. справа № 75889-фп (Фаркавець В. В., Фаркавець Г. В., Фаркавець Ю. В., Шелемба М. Ю.). Арк. 128.

⁴¹ Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Закарпатська область. У двох книгах. Книга перша. Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2003. С. 205; 256; 556–557; 696; 753–754.

⁴² Данилець Ю. Архимандрит Веніамін (Керечанин) // Живой Родник. 2009. № 5–6. С. 42.

⁴³ Чопик-Микунда С. Спасо-Преображенський чоловічий монастир біля села Теребля (1921–2001). Ужгород : Гражда, 2007. С. 57.

occupation regime during the Second World War, the proliferation of prohibited literature. Attention is drawn to the fact that the arrests were mostly rejected by the accusations against them, emphasizing that they were engaged exclusively in religious work. The materials of the archives prove that separate representatives of the clergy were anti-Soviet, criticized the actions of the Soviet lords, opposed the forced sovietization and collectivization. The

author emphasizes that the investigation did not provide enough evidence regarding the accusation of priests in promoting the activities of gangsters, which were counted by the judiciary to the Ukrainian underground. Separately, the publication deals with financial pressure, tax pressure, illegal eviction from church buildings.

Key words: clergy, hieromonk, repressions, priests, church.

Данилець Юрій Васильович (Ужгород, Україна),
кандидат історичних наук, доктор філософії (PhD),
доцент, докторант Ужгородського національного університету,
керівник Закарпатського відділення Міжнародного інституту афонської спадщини